

Gunnar Edqvist

Diakoniinstitutionernas relationer till Svenska kyrkan

Svenska kyrkan har genom sina diakoniinstitutioner under mycket lång tid har ägnat sig åt det som nu kallas att vara välfärdsaktör. Den bilden tycks inte alls vara självklar. Tvärtom kanske den delas av väldigt få, skriver Gunnar Edqvist i denna artikel. Utredningen om en utförarorganisation för kyrklig välfärdsverksamhet ska presenteras i höst. Detta väcker frågor både om vad Svenska kyrkan är och om relationerna mellan Svenska kyrkan och diakoniinstitutionerna.

I mitten av april i år kunde man på TV se ett nyhetsinslag om att Svenska kyrkan nu vill driva välfärdsverksamhet. Den nyheten kom först i programpresentationen. Svenska kyrkan skulle ägna sig åt t.ex. sådant som äldreomsorg. (Man får i det här sammanhanget bortse från den sedvanliga massmedialogiken där ett förslag som ännu inte har lagts fram snarast ses som ett färdigt beslut.) Som diakon med mina rötter på Stora Sköndal blev jag lite undrande över att det presenteras som en nyhet att Svenska kyrkan ska ägna sig åt äldreomsorg. Det var inte långt ifrån nytt när jag gick Svenska kyrkans utbildning till diakon på Stora Sköndal för 40 år sedan. Min bild är att Svenska kyrkan genom sina diakoniinstitutioner under mycket lång tid har ägnat sig åt det som nu kallas att vara välfärdsaktör. Den bilden tycks inte alls vara självklar. Tvärtom kanske den delas av väldigt få. Detta kan väcka frågor både om vad Svenska kyrkan är och om relationerna mellan Svenska kyrkan och diakoniinstitutionerna.

Diakonatets integrering

När jag tittar tillbaka för att bättre förstå dagsläget gör jag detta med perspektiv utifrån det som tidigare var Svenska diakonsällskapet och nu Stiftelsen Stora Sköndal. Detta ger lite särskilda förutsättningar men samtidigt finns det mycket som är gemensamt för alla diakoniinstitutioner.

Svenska diakonsällskapet bildades 1898. Det fanns då en önskan att få en starkare institutionell koppling till Svenska kyrkan. En tanke var att man skulle vara underställd kyrkomötet. Det gjordes också försök att stå under tillsyn av ärkebiskopen. Diakonanstalten låg i sin begynnelse i ärkestiftet. Det saknades dock förutsättningar för att få till stånd en sådan koppling till Svenska kyrkan som man egentligen ville från Diakonsällskapets sida. I en första programskrift från sällskapet sades följande: "Om än diakonkurser och eller en diakonanstalt åvägabringas genom enskilt initiativ och frivilliga gåvor, så böra dock bådadera anslutas så nära till det kyrkliga samfundet som möjligt." Vad gäller diakonkurser kan sägas att detta önskemål tillgodosetts mer än vad som i nutid har varit en önskan hos Diakonsällskapets arvtagare. Trossamfundet Svenska kyrkan är nu på väg att ta hand om det direkta huvudmannskapet för utbildningen. Det kan möjligen ses som slutpunkten på en utveckling vad gäller diakonatets förankring i Svenska kyrkan som började med att 1920 års kyrkomöte beslutade om ordningar för diakon- och diakonissvigningar.

Diakoniinstitutionernas separering

Beträffande det som kallades diakonanstaltens anknytning till det kyrkliga samfundet har det kommit att gestalta sig på ett annat sätt än i

fråga om diakonatet. Relationerna till Svenska kyrkan förändrades och utvecklades under 1900-talet gemensamt för de fem diakonianstalterna. Det fördes omfattande diskussioner och gjordes utredningar om det som kallades "diakoniens inorganisering i Svenska kyrkan". När det saknades ett centralt organ för diakoni (Diakonistyrelsen som tillkom 1910 hade inte riktigt denna uppgift) klev diakonianstalterna in och tog genom samarbetsorganet Diakonins centrala råd (DCR) ett ansvar för diakonifrågor på nationell nivå i vidare mening än bara det som gällde den egna verksamheten.

På begäran från kyrkomötet inrättade regeringen 1965 Svenska kyrkans diakoninämnd och därmed hade DCR spelat ut sin roll. Med Diakoninämndens tillkomst, och en del annat som föreståndarnas rösträtt vid biskopsval, kulminerade vid mitten av 1960-talet diakoniinstitutionernas koppling till Svenska kyrkan. I det förslag som låg till grund för kyrkomötets beslut var kopplingen mellan diakonianstalterna och nämnden mycket stark. Anstalterna skulle tillförsäkras viss representation i nämnden. Till nämndens uppgifter skulle bl.a. höra att vara ett samlande organ för diakonianstalter och andra diakoniinstitutioner. Samtidigt betonades det som kallades "frivillighetsprincipen", att Diakoninämnden inte skulle ha en överordnad ställning i förhållande till de fria diakonianstalterna, betonades vid

nämndens tillkomst. När stadgarna för Diakoninämnden fastställdes blev kopplingen mellan nämnden och institutionerna, och därmed Svenska kyrkan, inte så tät som enligt förslaget. Det fanns dock en möjlighet för Diakoninämnden att till sig "ansluta diakonianstalter, stiftelser och sammanslutningar med huvudsakligt ändamål att främja diakoni." Detta skedde också och bestod fram till dess Diakoninämnden 1985 ersattes av Nämnden för diakoni och samhällsansvar inom den nya samlade rikskyrkliga organisationen.

Hos Diakoninämnden fanns ett utskott för institutionsdiakoni med uppgift att vara samrådsorgan för institutionerna samt mellan dessa och nämnden. Utskottet skulle följa vårdfrågorna i samhället, särskilt den institutionella vården. När Diakoninämnden 1985 ersattes av Nämnden för diakoni och samhällsansvar fanns till att börja med en arvtagare till utskottet för institutionsdiakoni. Formerna för samråd förändrades och avvecklades i stort med tidens gång. Den tydligaste institutionella kopplingen idag är nog en årlig rikskollekt.

Svar på frågan om vilka faktorer som drivit varför denna utveckling har ägt rum kan knappast ges utan en närmare undersökning. Det finns säkert faktorer som primärt är hör samman med diakoninstitutionserna och det som tidigare benämnts "frihetsprincipen". Institutioners egenintressen blir i ofta större efter ett par generationer än de var för grundarna när dessa sökte en form för att förverkliga sina idéer. Förändringar av Svenska kyrkan liksom av det svenska samhället i övrigt torde också ha spelat in.

Samlad riksorganisation – ett trossamfund

I betänkandet (SOU 1992:9) *Ekonomi och rätt i kyrkan* som inledde slutfasen i 1900-talets omfattande kyrka-statdiskussioner behandlades Svenska kyrkans rättsliga ställning. Där sades sammanfattningsvis att Svenska kyrkan var just det som an-

gavs i religionsfrihetslagen, ett trossamfund. "Den [Svenska kyrkan] är ett sammanfattande begrepp för en mängd olika delar, som alla ytterst har samma ändamål." Delarna man avsåg var statliga myndigheter, kyrkokommuner men även stiftelser av olika karaktär. Några år senare, när nuvarande utformning av Svenska kyrkan kommit till stånd, kan man inte längre göra samma beskrivning.

Redan genom 1982 års kyrkomötesreform fick Svenska kyrkan en samlad riksorganisation. Det fanns goda skäl för en förändring av det på många punkter bristfälligt samordnade arbetet. När kyrka-

statrelationerna ändrades måste Svenska kyrkan bli ett sammanhållet trossamfund. Man kan samtidigt fundera över andra sidor av dessa förändringar. Olika perspektiv kan anläggas på utvecklingen och då kan man se den nödvändiga samordningen som övergivande av berikande mångfald. Det fanns en folkrörelsekaraktär hos det internationella arbetet, främst Lutherhjälpen, som fick andra förutsättningar när huvudmannaskapet ändrades. De mindre skarpa gränserna innan Svenska kyrkan även i rättslig mening blev ett trossamfund kunde göra att mer sågs som en del av Svenska kyrkan än vad som nu blir fallet. Exempelvis Svenska kyrkans unga, Kvinnor i Svenska kyrkan och kanske diakoninstitutionserna kunde ses som delar av Svenska kyrkan. Förhoppningsvis leder inte den minskade mångfalden till enfald men det kan finnas skäl för att inte bara se Svenska kyrkan som det registrerade trossamfundet.

Församlingsdiakoni – institutionsdiakoni

När Diakoninämnden bildades, som

nämnts med Diakonins centrala råd i bakgrunden, spelade institutionsdiakonin en framträdande roll. Diakoninämnden satte ett starkare fokus på församlingsdiakonin utan att man lämnade institutionsdiakonin. Den prioriteringen torde alla ha varit ense om. Den senare organisatoriska utvecklingen på nationell nivå inom kyrkan innebar bl.a. att Nämnden för diakoni och samhällsansvar infogades tillsammans med annat i Svenska kyrkans församlingsnämnd. Institutionsdiakonin kom än mer i bakgrunden. Sannolikt kan det också ha funnits ett minskat engagemang från institutionernas sida.

”i hög grad beroende av vad som händer i samhället i övrigt”

Avvägningen mellan formerna för Svenska kyrkans diakoni är i hög grad beroende av vad som händer i samhället i övrigt. När Diakoninämnden ordnande en diakoniriks- dag i Gävle 1971 medverkade dåvarande kyrkoministern Alva Myrdal med ett föredrag. Hon talade då om den personligt präglade diakonin i församlingen som utomordentligt betydelsefull och angelägen. Däremot framhöll hon att det institutionella vårdansvaret hörde samhället till. Mot detta kan ställas vad socialminister Göran Hägglund sa när den s.k. stopplagen upphävdes 2007. Han talade då om att negativa attityder till mångfald inom vården varit styrande alltför länge. Alternativa vårdgivare och en mångfald av utövare skulle gynna såväl personal som patienter. Den samhällsutveckling som socialministerns uttalande speglar torde vara mer avgörande för diskussionerna om kyrkans roll som utförare av välfärdsrelaterad verksamhet (institutionsdiakoni) än överväganden om vilka som är de mest utsatta i dagens samhälle. Visserligen framhålls på Svenska kyrkans hemsida att man som medlem stöttar "samhäl-

lets mest utsatta både i Sverige och internationellt”, men detta kanske är mer en reklamslogan än en prioriteringsgrund.

Diakoniinstitutionernas arbete som Svenska kyrkans verksamhet

På uppdrag av kyrkostyrelsen arbetar en utredning med att bedöma förutsättningarna för en särskild utförarorganisation med anknytning till Svenska kyrkan för välfärdsrelaterad verksamhet. Eventuellt, beroende på vilka bedömningar som görs, ska utredningen lägga fram ett konkret förslag till organisation m.m.

Olika diakoniinstitutioner har under lång tid bedrivit det som i direktiven till utredningsarbetet kallas ”välfärdsrelaterad verksamhet”. Detta konstateras också i utredningsdirektiven. Där talas också om att ta till vara diakoniinstitutionernas erfarenheter

och kunskaper. Det tycks dock inte vara på det sättet att diakoniinstitutionerna ses som en ”utförarorganisation med anknytning till Svenska kyrkan”.

Det är inte bara de fem diakoniinstitutionerna som finns skäl att se på när man diskuterar en av Svenska kyrkan bejakad ”utförarorganisation”. Även stadsmissionerna bör uppmärksammas. Dessa har i sina stadgar inte samma tydliga anknytning till Svenska kyrkan men historiskt liksom i nutid finns det tydliga kopplingar.

Oavsett det pågående utredningsarbetet finns det anledning att diskutera hur man ömsesidigt ser på relationerna mellan Svenska kyrkan och diakoniinstitutionerna. Utredningsdirektiven ger dock en särskild relief åt relationsfrågan. Diakoniinstitutionerna har i sina stadgar skrivningar som på olika sätt kopplar

dem till Svenska kyrkan. Tydligast har det kanske varit för den för vissa redan upphörda och för andra snart upphörda utbildningen av diakoner ”till Svenska kyrkans tjänst”. Även i övrigt har relationerna försvagats. En fråga som enligt min mening kräver ett svar är om det finns ett ömsesidigt bejakande av att de institutioner som uppenbart tillkommit för att tjäna Svenska kyrkan är att se som Svenska kyrkans diakoniinstitutioner, om än inte i strikt organisatorisk mening. Eller är det kanske på det sättet att det behövs organisatoriska förändringar för att diakoniinstitutionerna ska ses som Svenska kyrkans ”utförarorganisation”?

GUNNAR EDQVIST
F.d. utredningssekreterare,
Kyrkokansliet, Uppsala

★ Även publicerad på hemsidan

SVENSK KYRKOTIDNING FINNS OCKSÅ PÅ FACEBOOK

Gå till [facebook.com/svenskkyrkotidning](https://www.facebook.com/svenskkyrkotidning) och klicka ”Gilla” för att få kontinuerlig information och uppdateringar om Svenska kyrkans viktigaste kritiska röst

STIPENDIER

– Ny svensk psalm söker författare

Hur ska en psalm se ut? Ungefär som att fråga hur en blomma ska se ut, säger psalmdiktaren Anders Frostenson. Hans förnyelsearbete med svensk psalm måste gå vidare. Vill du vara med i detta är du välkommen att söka stipendium hos AF-stiftelsen Psalm och sång.

Skicka in din ansökan och bifoga ca 5 exempel på psalm- och vismaterial du själv skrivit eller överstätt och sådant du tror skulle kunna bli en psalm eller en kyrklig visa.

För att underlätta bedömningen måste texterna presenteras i strofform, inte placerade under melodislinga om sådan skulle finnas. (OBS: Melodier bedöms inte).

**Välkommen med din ansökan
senast 1 september 2013!**

Skicka till: AF-stiftelsen Psalm och sång,
Själagårdsgatan 13, 111 31 STOCKHOLM
Mer information kan du få genom att kontakta
vårt kansli på telefon 08- 20 33 30 eller
e-post: af-stiftelsen@telia.com
Du kan även besöka www.andersfrostenson.com
för att läsa om stipendiearbetet.